

Лекція 9. Сучасний стан злочинності в Україні

План

1. Основні етапи розвитку злочинності в пострадянській Україні.
2. Основні тенденції сучасної злочинності в Україні.
3. Стан злочинності в Україні в порівнянні з сусідніми країнами.

Література:

1. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: У 3 кн. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. Київ: Ін Юре, 2007.
2. Кримінологія: Підручник / За заг. ред. О.М. Джузи. Київ: Юрінком Інтер, 2002.

1. Основні етапи розвитку злочинності в пострадянській Україні

Дослідники виділяють в Україні протягом років незалежності характерні чотири основні періоди трансформації злочинності.

Перший (1991–1995 рр.) – це період значного збільшення кількості зареєстрованих злочинів (з 405516 до 641860, тобто більш ніж на третину, при середньорічному темпі приросту +12,3 %).

Другий (1996–2008 рр.) – це період переважного скорочення кількості зареєстрованих злочинів. У 2008 р. їх число зменшилося до 384424, що в 1,7 рази менше показника 1995 р. Темп скорочення в середньому за рік становив –5,7%. В цьому періоді виділяють сплеск 2003 р., у якому чисельність злочинів зросла порівняно з попереднім роком на 23,5 % і дорівнювала 556351. Він мав тимчасовий характер і був зумовлений рішенням керівництва МВС України щодо забезпечення більш повної реєстрації злочинів.

Третій (2009–2011 рр.) – це період збільшення кількості зареєстрованих злочинів до 515833 (+34,2 % до рівня 2008 р.). Це зростання було пов'язане із внесенням змін до законодавства, а саме включенням у ст. 51 Кодексу України про адміністративні правопорушення положення, згідно з якими викрадення майна на суму, яка перевищує 0,2 неоподаткованого мінімуму доходів громадян (у 2009 р. ця сума становила 60,5 грн., а у 2018 р. зросла до

176,2 грн.) вважається злочином. Це привело до різкого зростання числа зареєстрованих крадіжок і відповідно всієї злочинності.

Четвертий (2012–2018 рр.) – це період переходу на нову систему реєстрації та обліку злочинів та суттєвого коливання числа облікованих злочинів. У 2013 р. було обліковано 563560 злочинів, що на 12,8 % більше розрахункового показника за 2012 р. (499635 133). Таке помітне зростання було обумовлене здійсненням органами поліції максимально повної реєстрації та обліку злочинів. У 2014 р. кількість злочинів зменшилася на 6,1 % і становила 529139, що стало реакцією правоохоронної системи на значне зростання обсягу роботи щодо розкриття та розслідування злочинів і відповідне перевантаження її працівників. У наступні два роки знову сталося збільшення числа облікованих злочинів на 6,8 % та 4,9 % відповідно і у 2016 р. цей показник досяг відмітки 592604. В останні два роки розглядуваного періоду було зафіксовано зменшення числа злочинів у 2017 р. до 523911 (–11,6 %) та у 2018 р. – до 487133 (–7,0 %).

Наведені дані чітко відображають ***зв'язок між станом злочинності та соціально-економічною ситуацією в суспільстві.*** Зростання злочинності у 1991–1995 рр. стало *наслідком глибокої соціально-економічної кризи в країні.* З 1996 р. відбувалося поступове скорочення зареєстрованої злочинності, що пояснюється *посиленням стабілізаційних тенденцій в економічній, політичній та інших сферах життя суспільства.* Певний вплив на коливання рівня злочинності справляли деякі чинники функціонування правоохоронної системи – зміни законодавства, посилення уваги до забезпечення повноти реєстрації злочинів. Зростання облікованої злочинності у 2015–2016 рр. сталося на фоні суттєвого погіршення соціально-економічної ситуації в країні, продовження бойових дій на Сході країни. Скорочення кількості облікованих злочинів у 2017–2018 рр. відбулося в умовах дії в країні ряду як криміногенних факторів, так і втрати контролю над територією Автономної Республіки Крим, частиною територій Донецької та Луганської областей, скорочення чисельності вікових груп населення, які мають найвищий рівень кримінальної активності тощо.

2. Основні тенденції сучасної злочинності в Україні

Для сучасної злочинності в Україні є характерними кілька основних тенденцій. *Перша тенденція полягає у збереження в цілому усталеного розподілу регіонів України за рівнем злочинності при помітному збільшенні його в окремих з них.* Для структури регіонів країни за величиною коефіцієнта інтенсивності злочинності є характерним: стабільно високі показники у східних, південних областях та столиці – регіонах з високим рівнем промислового розвитку та урбанізації; середні – у центральних та північних регіонах; низькі – у західних та окремих центральних областях, у яких переважає сільське населення і низький рівень розвитку промисловості.

Друга тенденція виявилася у визначальному впливі на кримінальну ситуацію посягань, вчинених у містах та селищах міського типу (СМТ). Міські злочини становили у 2013–2018 рр. абсолютну більшість всіх злочинних посягань, у середньому 77,6 %. Частка сільських злочинів коливалася в межах 19–20 %, а у 2018 р. дорівнювала 19,1 %.

Третя тенденція полягає у переважанні у структурі злочинності за ступенем тяжкості посягань середньої тяжкості та тяжких злочинів. Протягом вказаного періоду найбільш чисельною була група злочинів середньої тяжкості, причому їх частка серед всіх облікованих злочинів коливалася незначним чином, від 39,0 до 41,0 %. З 2014 р. другими за чисельністю стали тяжкі злочини. Їх відсоток у 2014–2017 рр. збільшився з 27,7 % до 37,8 %, тобто майже зрівнявся з показником посягань середньої тяжкості. Посягання середньої тяжкості та тяжкі злочини становили майже 3/4 всіх злочинів, і їх динаміка визначально впливає на динаміку в країні.

Четверта тенденція виявилася у збереженні високого рівня злочинів проти життя та здоров'я особи при переважанні тенденції до їх зниження. Після сплеску у 2013 р. (71749, зростання у 3,9 рази) чисельність посягань цієї категорії постійно зменшувалася і становила у 2017 р. 38274 (–46,7 %). Динаміка умисних вбивств мала схожий характер, але були й певні відмінності. Найбільш значне зростання їх кількості відбулося не у 2013 р.

а у 2014 р. (11532, +94,7 %), а у наступні три роки відповідний показник зменшувався і дорівнював у 2017 р. 5180 (-55,1 %). У 2018 р. число таких діянь збільшилося на 8,1 % і дорівнювало 5600.

П'ята тенденція виявилася у значному переважанні посягань проти власності серед всіх злочинів при коливаннях показників найбільш поширених їх видів. Протягом 2014–2016 рр. років їх частка серед всіх злочинів зросла з 59,4 % до 68,4 %. Динаміка злочинів проти власності через їх домінування у структурі злочинності визначально впливає на динаміку всіх облікованих злочинів.

Шоста тенденція проявилася у скороченні кількості груп злочинів без потерпілого, чисельність яких залежить від активності підрозділів поліції щодо їх виявлення, протягом більшої частини аналізованого періоду. У 2014–2016 рр. кількість злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інших злочинів проти здоров'я населення (наркозлочинів) зменшилася з 33982 до 23029 (-32,2 %). У 2014–2016 рр. кількість виявлених організованих груп та злочинних організацій (ОГ та ЗО) зменшилася з 172 до 102 (-40,7 %), виявлених осіб, які вчинили злочини у складі ОГ та ЗО, – з 662 до 368 (-44,4 %) та злочинів, вчинених ОГ та ЗО, – з 1984 до 1331 (-32,9 %). Це зниження стало наслідком деморалізації працівників міліції (поліції), здійснення структурної перебудови цих органів.

Сьома тенденція проявилася у високому рівні злочинності проти громадської безпеки. Число злочинів проти громадської безпеки збільшилося у 2014 р. більш ніж у 1,5 раза, порівняно з попереднім роком і дорівнювало 11947. Це зростання пов'язано із загостренням суспільно-політичної ситуації в країні та веденням бойових дій в зоні АТО.

Восьма тенденція проявилася у зростанні числа злочинів, які вчиняються рецидивістами. У 2014–2016 рр. чисельність злочинів, провадження за якими направлені до суду, вчинених особами, які раніше вчиняли злочини, зменшилася з 62625 до 50510 (-19,3 %), а у наступні два роки зросла більш ніж у півтора рази і дорівнювала 77200.

3. Стан злочинності в Україні в порівнянні з сусідніми країнами

В економічно розвинених країнах Європи рівень злочинності в кілька разів вищий, ніж в Україні. У Данії, Фінляндії та Бельгії середній коефіцієнт інтенсивності злочинів вище за відповідний український показник у 8 разів, у Німеччині та Австрії – у 5–6 разів, у Франції та Італії – у 4 рази, у Чехії та Польщі – у 2 рази. Чітко простежується закономірність: чим далі на Сході розташована країна, тим нижчим є рівень її розвитку та рівень злочинності. Пояснити цей парадоксальний факт можна таким чином. По-перше, в цих країнах виникає набагато більше правовідносин, що ускладнює їх регулювання і призводить до збільшення кількості криміналізованих суспільно небезпечних діянь. По-друге, в країнах, де рівень злочинності оцінюється як показник благополуччя суспільства, а не як результат діяльності правоохоронних органів, реєстрація правопорушень набагато повніша.

Таким чином, в Україні в даний час ще продовжується процес трансформації злочинності соціалістичного суспільства у злочинність ринкового суспільства. Визначально впливає на кримінальну ситуацію в країні динаміка корисливих посягань на власність. Для більш точної оцінки стану злочинів проти життя і здоров'я особи необхідно вдосконалити порядок реєстрації та обліку таких діянь, перш за все умисних вбивств. Виявлення ряду небезпечних видів злочинів без потерпілого суттєво обмежується нинішнім рівнем кадрового і матеріально-технічного забезпечення діяльності підрозділів Національної поліції України. Дестабілізуючий вплив на кримінальну ситуацію в країні чинить поширення групових порушень громадського порядку, створення незаконних формувань, які схильні до протизаконних силових акцій для досягнення певних політичних та інших цілей. В країні формується маргінальний прошарок населення, схильного до вчинення злочинів.

Припускається, що процес трансформації злочинності триватиме ще певний час, і при цьому в Україні все більше будуть проявлятися тенденції злочинності, притаманні іншим європейським країнам.